

Аб тым, што дайшло да нас

Раскопкі на рацэ Менцы сталі самымі маштабнымі за ўсю гісторыю незалежнай Беларусі, паведаміў падчас прэс-канферэнцыі «Рэстаўрацыя аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Актуальныя пытанні захавання і адраджэння» Аляксей Аўласовіч, загадчык цэнтра археалогіі Беларусі Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук, кандыдат гістарычных навук, дацэнт. Мерапрыемства прайшло ў Доме прэсы.

Помнікі, аб'екты, артэфакты

Навуковец прапанаваў разгледзець пытанні рэстаўрацыі і адраджэння гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі праз прызму археалагічнай спадчыны краіны, а гэта сукупнасць помнікаў і аб'ектаў археалогіі, а яшчэ археалагічных артэфактаў. Заканадаўства, дарэчы, прадугледжвае толькі два паняцці — помнік археалогіі (статус гісторыка-культурнай каштоўнасці) і аб'ект археалогіі (не мае такога статусу, аднак законам таксама ахоўваецца).

Археалагічныя ж артэфакты — рухомая катэгорыя (напрыклад, манеты і ўпрыгажэнні). Згодна з заканадаўствам, прадмет павінен прайсці працэс археалагізацыі — мінімум 120 гадоў знаходзіцца ў зямлі. Зразумела, знойдзеныя рэчы маюць не вельмі прэзентабельны выгляд з прычыны сваёй захаванасці. Вопытны археолаг, натуральна, заўсёды зможа вызначыць той ці іншы артэфакт, а вось спецыялістам, валанцёрам, якія часта бяруць удзел у раскопках, зрабіць гэта складана. Таму кожны артэфакт праходзіць праз расчыстку, апрацоўку і аднаўленне. У Інстытуце гісторыі ёсць спецыяльны аддзел навуковай кансервацыі археалагічных артэфактаў, які ўзначальвае Анастасія Касцюкевіч. Яго супрацоўнікі займаюцца аднаўленнем прадметаў.

— У нас вельмі магутная лабараторыя рэстаўрацыі і кансервацыі археалагічных артэфактаў, — лічыць археолаг. — Напрыклад, выяўлены ў свой час крыж-энкаліпён XII стагоддзя быў страшна пашкоджаны працэсам карозіі. Пасля ачысткі аказалася, што артэфакт страціў сваю цэласнасць, бо частка прадмета трымалася дзякуючы гэтым вокіслам. Пасля іх зняцця крыж распадаўся на некалькі элементаў, але дзякуючы працы гэтага аддзела з дапамогай кансервацыйных уласцівасцей спецыяльнага раствору яго першапачатковая форма была адноўлена. Цяпер і не відаць месцаў разломаў.

Археалагічная сталіца

Асаблівую ўвагу спікер удзяліў маштабным аб'ектам. Археалагічнай сталіцай Беларусі апошніх гадоў спецыяліст лічыць комплекс на рацэ Менцы. Пільная

ўвага да яго была прыцягнута ў верасні 2022 года, калі тагачасны прэм'ер-міністр Беларусі Раман Галоўчанка наведаў гэтыя мясціны і зацікавіўся знаходкамі, асабліва донцам з трызубцам князя Ізяслава.

— Тады было дадзена даручэнне, і мы яго паспяхова выканалі: правялі маштабныя археалагічныя даследаванні, якія павінны былі папярэднічаць стварэнню музея пад адкрытым небам. Інстытутам гісторыі была распрацавана яго канцэпцыя, цяпер яна ўдакладняецца, і разам з Міністэрствам культуры, аблвыканкамам і іншымі структурамі прапрацоўваем канчатковы варыянт выгляду Менкі ў 2026—2030 гадах, — адзначыў Аляксей Міхайлавіч.

Раскопкі на Менцы.

Між іншым, перагледжаны статус аб'екта — цяпер археалагічны комплекс мае рэспубліканскае значэнне. Да таго ж раскопкі на Менцы сталі самымі маштабнымі за ўсю гісторыю незалежнай Беларусі. У іх бралі ўдзел сотні студэнтаў з 17 ВНУ краіны. У гэтым месцы былі знойдзены некалькі радоў драўляных канструкцый, якія называюцца клецямі. Пабудовы дагуюцца канцом X стагоддзя.

— Гэта 998—999 гады — тады былі ссечаны дрэвы і пакладзены ў падмурак вала, яны трымаюць яго і ўмацоўваюць знутры. Летась мы вызначылі, а да нас ніхто не ведаў, што ніжнія рады маюць гакавую сістэму. Яшчэ знайшлі рэчы, якія відавочна маюць адносіны да дахрысціянскага перыяду, напрыклад убітую ў дуб ніжнюю сківіцу дзіка. Гэта датычыцца легендаў пра свяшчэнных дубовых гаі, дзе прыносілі ахвяру Перуну (ці, згодна з іншымі міфамі, Одзіну), убываючы ў дуб сківіцу дзіка, якая затым урасталая ў дрэва.

Да пытанняў захавання

Вядома, паўстала пытанне кансервацыі, таму што рэчаў у такім выглядзе і захаванасці на тэрыторыі Усходняй Еўропы больш няма. З мэтай далейшай музеефікацыі клеці былі канфіскаваныя (дапамагала ў гэтым Гомельскае таварыства з дадатковай адказнасцю «Транс-Цэнтр») і прайшлі працэс кансервацыі (методыку распрацаваў Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт), каб драўніна не разбуралася мікраарганізмамі. Інстытутам гісторыі прапаноўваецца да разгляду наступны варыянт: на месцы вала пабудаваць будынак музея для далейшага экспанавання там археалагічных знаходак, у тым ліку згаданых драўляных збудаванняў (у падрыхтоўцы канцэпцыі арыентаваліся на сваяжскі музей «Татарская слабада» ў Татарстане).

Дарэчы, звернуўшы гэтае дубовых бярвёнаў клаліся сасновыя лагі. Археолагі лічаць, што ніжнія канструкцыі былі вельмі добрай якасці і ўстанаўліваліся запрашанай арцеллю, а вось верхнія, верагодна, ставілі мясцовыя будаўнікі, таму якасць была далёкай ад ідэалу.

Выйшлі спецыялісты і на месца пахавання, якое, хутчэй за ўсё, знаходзілася побач з царквой. Яе пакуль не знайшлі, аднак новыя спробы будучы зроблены ў наступным палявым сезоне.

Удзел вітаецца

Тым часам працягваюцца работы па вывучэнні помнікаў, якія так ці інакш спрыяюць рэстаўрацыі і культываванню розных аб'ектаў, у іх ліку — Крэўскі замак. Так, пры выкарыстанні геарадараў выяўляюцца новыя аб'екты, якія не захаваліся на паверхні зямлі, напрыклад старажытныя фундаменты, што дазваляе прыйсці да высновы аб першапачатковым выглядзе замка. Аляксей Аўласовіч падкрэслівае: выкарыстоўваецца вопыт усходніх і заходніх калег. Найбольш бліжэй да Крэўскага лічыцца Медніцкі замак, таму практыка літоўскіх археолагаў і рэстаўратараў надзвычай важная для беларусаў.

Між іншым, археалагічныя экспедыцыі адкрыты для ўдзелу валанцёраў. На сайце Інстытута гісторыі хутка будзе размешчана інфармацыя аб усіх вандрोўках, што плануюць здзейсніць сёлета. Кожны ахвотны зможа дапамагчы ў раскопках. Сярод кірункаў — рака Менка, помнікі неаліту ці бронзавага веку Віцебскага Паазер'я, рака Студзёнка як месца пераправы французскіх войскаў у 1812 годзе...

Яўгенія ШЫЦЬКА
Фота БелТА